

marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 23 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2023

Tarih: Bilim mi Sanat mı?

History: Science or Art?

Henk Wesseling

Çev. Hatice Büyükavcıođlu

Yüksek Lisans Öğrenci, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Anabilim Dalı
PostGraduate, Institute of Social Science, Department of Islamic History
Konya / Türkiye

haticebuyukavcioglu@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-5735-4163>

Article Type / Makale Tipi

Translated Article / Çeviri Makale

DOI: 10.33420/marife.1099545

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 16.07.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 29.10.2023

Published / Yayın Tarihi: 30.12.2023

Cite as / Atıf: Wesseling, Henk. "Tarih: Bilim mi Sanat mı?". Çev. Hatice Büyükavcıoğlu. *Marife* 23/2 (2023) 651-656. <https://doi.org/10.33420/marife.1099545>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

e-ISSN: 2630-5550

<https://marife.org/tr/>

Tarih: Bilim mi Sanat mı?

Özet

Tarih bir bilim midir yoksa bir sanat mıdır? Bu iyi bilinen ve sıkça tartışılan soruya bakmanın birkaç yolu vardır. Birincisi, Academia Europaea tarafından yapılan disiplinlerin sınıflandırılmasına gözden geçirmek olabilir. Bu organizasyon konu üzerinde epeyce düşünerek şu an için temelde dört geniş kategoriye ayıran bir çözüm önermiştir: Beşerî Bilimler, Sosyal Bilimler, Doğa Bilimleri ve Yaşam Bilimleri. Beşerî Bilimler hariç, diğer tüm bilim alanlarında bilim insanları kendi çalışmalarını tanımlamak için 'bilim' terimini kullanmaları dikkat çekicidir. Ama yine de hepsi bilim insanı olarak kabul edilmeyecekler çünkü, İngilizcede bilim için kullanılan science (veya çoğulu sciences) kelimeleri yalnız biçiminde, herhangi bir sıfat olmadan yalnızca doğa bilimlerine atıfta bulunur.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Bilim, Sanat, Sosyal Bilimler, Tarih Yazımı

History: Science or Art?

Summary

Is history a science or an art? There are several ways of looking at this well known and frequently debated question. One way would be to look at the categorization of disciplines as made by the Academia Europaea. This organization has given a great deal of thought to the matter, resulting for the moment in the rather practical solution of essentially distinguishing four broad categories: Humanities, Social Sciences, Natural Sciences and Life Sciences. It is noticeable that, apart from the Humanities, all other scholars use the term 'science' to describe their work. But not all of them will be considered as scientists proper because, in the English language, the word science (or sciences) in its simple form, without any adjective, refers exclusively to the natural sciences.

Keywords: Islamic History, Science, Art, Social Science, Historiography

Giriş

1. Tarih: Bilim mi Sanat mı?¹

Tarih bir bilim midir yoksa bir sanat mıdır? Bu iyi bilinen ve sıkça tartışılan soruya bakmanın birkaç yolu vardır. Birincisi, Academia Europaea tarafından yapılan disiplinlerin sınıflandırılmasını gözden geçirmek olabilir. Bu organizasyon konu üzerinde epeyce düşünerek şu an için temelde dört geniş kategoriye ayıran bir çözüm önermiştir: Beşerî Bilimler, Sosyal Bilimler, Doğa Bilimleri ve Yaşam Bilimleri. Beşerî Bilimler hariç, diğer tüm alanlarda uzmanlar kendi çalışmalarını tanımlamak için “bilim” terimini kullanmaları dikkat çekicidir. Ama yine de hepsi bilim insanı olarak kabul edilmeyecekler çünkü İngilizcede bilim için kullanılan science (veya çoğulu sciences) kelimeleri yalnız biçiminde, herhangi bir sıfat olmadan yalnızca doğa bilimlerine atıfta bulunur.

Bir dereceye kadar aynı şey Fransa için de geçerlidir. Tabii ki, “sciences humaines” veya “sciences de l’homme” tabirlerinin mefhumu mukarrerdir ve sosyal bilimlerden tamamen çok açık bir şekilde temyiz edilmeseler de yine basit haliyle “les sciences” tabiriyle doğa bilimleri kastedilir. Bu nedenle, Institut de France beş akademik bölüm içerir, ancak bunlardan yalnızca biri kendisini Académie des Sciences (Bilim Akademisi) olarak adlandırır ve bu, elbette, doğa bilimleri bölümü içindir.

¹ Henk Wesseling, “History: Science or Art?”, *European Review* 6/3 (Ağustos 1998), 265-267.

Almanca ve Hollandacada durum farklıdır. Wissenschaft terimi sadece doğa bilimlerine atıfta bulunmaz. Wissenschaft (Bilim) kelimesinin böyle bir kullanım söz konusu değildir. Naturwissenschaft (Doğa bilim) ve geisteswissenschaft (Beşerî bilimler) ya da kulturwissenschaft (Kültür bilimi) şeklinde kullanılır. Birbirlerinden farklı olsalar da hepsi nihayetinde bilimdir (Wissenschaft). Bunun nedeni, wissenschaft teriminin wissen'den (Bilgi) türemesidir. Yani beşerî bilimler bilimsel olmasa dahi, bir bilgiye dayanmaktadır.

Almanca Beşerî Bilimler (Kultur veya Geisteswissenschaft) kullanımı, 19. yüzyıl boyunca tarihin bilimsel bir disiplin olarak gelişmesiyle daha çok ilgilidir. Bu yeni bir gelişmeydi, çünkü başlangıçta, geleneksel veya klasik biçimiyle tarih, bir edebiyat biçimi olarak kabul ediliyordu. Astronomi, her şeyden önce, biraz şaşırtıcı bir şekilde, kendi has Clio isminde bir ilham perisine sahip olan tek disiplindir. Klasik tarihçiler klasik edebiyatın bir parçası olarak kabul edilirdi ve hâlâ da böyle kabul edilirler: Herodot, Livy, Tacitus ve hatta Sezar tarihçi olmaktan çok okullarda Euripides, Virgil ve Horace gibi edebiyatçı olarak okunur ya da okutulurdu. Aynı zamanda ünlü yazarlar olan Machiavelli, Schiller ve Voltaire gibi tarihçiler için de durum böyleydi. Bu gelenek 19. yüzyılda da devam etti: Macaulay, Carlyle, Michelet tipik edebiyat tarihçileriydi.

Daha sonra bu duruma bilimsel yöntemlerin tarihe uygulanması bahanesiyle bu duruma bir itiraz geldi. Bu "bilimselleştirme" sürecindeki ilk aşama, sözde filolojik ve metin eleştirisi denen yöntemi gündeme getirdi. Tarihinin başlıca görevi, tarihi metinlerin ve belgelerin doğru bir şekilde yeniden yapılandırılması ve yorumlanmasını sağlamak olmalıydı. Bir tarihçinin çalışma amacı geçmişi anlamaktı (Verstehen). Verstehen sözcüğü zaten bunun tipik bir Alman hareketi olduğunu göstermekteydi ki gerçekten de öyleydi. Ancak Almanya örneği tüm Avrupa'da takip edildi. 19. yüzyılın Alman tarih okuluna çok şey borçluyuz. Tarihsel düşüncenin hâlâ parçası olan bazı önemli kavramları onlardan aldık: Zaman içindeki gelişme kavramı; yani artzamanlı (Diachronic) tarih kavramının yanı sıra eş zamanlı (Synchronic) tarih kavramı, yani her dönemin kendi karakterine sahip olduğu ve belirli bir dönemde tüm fenomenleri birbirine bağlayan bir birlik olduğu fikri. Ayrıca, bununla birlikte gelen, yani her dönemin kendi zamanının standartlarına göre değerlendirilmesi gerektiği ya da Alman tarihçi Ranke'nin ünlü sözleriyle, her dönemin unmittelbar zu Gott (doğruca Tanrı'ya) olduğu fikirlerini onlara borçluyuz. Bütün bunlar Almanların Historismus (Tarihselcilik) dediği şey olarak özetlenebilir.

Tarihselcilik, tarihsel olayların benzersizliğinin güçlü bir şekilde altını çizdi. Bu, 19. yüzyılın sonunda, özellikle, iki bilim modeli olduğunu iddia eden Alman neo-Kantçı filozoflar Rickert ve Windelband tarafından canlandırılan büyük bir tartışmaya yol açtı. Onlara göre düzenliliklerle ve dolayısıyla yasalarla ilgilendiği için "nomotetik" olarak adlandırdıkları bilimler ile yasalarla değil tikel ve benzersiz olanla ilgilendiği için "idiyografik" olarak adlandırdıkları bir diğer bilimler olmak üzere kabaca iki tür bilim söz konusuydu. Bu kavramsallaştırmanın amacı, yasaları ve kuralları keşfetmekten ziyade meselenin doğru tanımını yapmaktı.

Bu, tarihçilerin kendi disiplinlerini bir bilim olarak kabul ettirmek için

kullandıkları ilk stratejeydi. Kendi etkinliklerini kendine özgü (Sui generis) bir bilim olarak sundular. Bu girişim tümüyle başarısız değildi, ama eninde sonunda, bilimin bütünlüğüyle ilgili güçlü ifadesiyle çeliştiği için savunmasızdı. Sonuçta birbirinden çok farklı ama aynı adı taşıyan bilimin iki pratiğinin olduğunu kabul etmek kolay değil. Ancak eleştirilen yalnızca “idyografik” teori değildi, çünkü tarihsel pratik de saldırıya uğradı. Eleştiri, tarihe bu yaklaşımın çok dar, mühim şahsiyetlere ve siyasi olaylara fazla odaklanmış olmasıydı. Tarih, her zaman nüfusun büyük çoğunluğunu temsil eden isimsiz insanları da incelemeliydi. Böylece, sosyal tarih ortaya çıktı ve önce Avrupa’da, köylüler ve emekçi sınıflar olmak üzere, geçmişin bilinmeyen insanlarını, daha sonra da dünyanın geri kalanında, sözde “tarihsiz insanlar”ı incelemek için yöntemler geliştirildi. Bu, tarihçiler tarafından bir bilim olarak kabul ettirilmeye çalışılan tarihin sosyal bilimlere (Social sciences) dönüşümü stratejisinin kapısını araladı.

Fransız Annales grubunun adının yakından bağlantılı olduğu bu düşünce okulu, 20. yüzyılın büyük bölümünde egemendi. Sadece Fransa’da değil, başka yerlerde de tarih üzerinde güçlü bir etkileri oldu. Yeni temalar, yeni yaklaşımlar, yeni yöntemler ve yeni teknikleri devreye sokarak tarihi çalışmaların yenilenmesinde önemli bir rol oynadılar. Halen önemlerini muhafaza etmeye devam etmekle beraber son yıllarda hikayeci tarih okulu olarak adlandırılabilir yeni bir ekol ön plana çıktı. Bu ekolün temel düşünme biçimine göre tarih, bir sosyal bilim değildir, dahası bir bilim de değildir; tarih yapmanın amacı başka bir şeydir: Geçmişin keyfinden istifade etmektir. Bu gelişmenin arka planı çok yönlüdür. Postmodernizm ve sözde “dilsel dönüş” ile ilgilidir, ancak elbette sosyal bilimlerin takdirindeki genel düşünüşle de bağlantılıdır. Sosyal bilimci olmak 1960’larda çekici görünebilirdi ama 1980’lerde kulağa o kadar da hoş gelmiyordu!

Kim haklı? Hikâyeciler mi, bilim adamları mı? Felsefi olmayan zihne göre cevabın ortada bir yerde olduğu açıktır. Tarih bir bilimse oldukça özel bir bilim türüdür, ancak bir edebiyat biçimi olarak ele alınacaksa, aynı zamanda çok özel bir edebiyat biçimidir. Tarihte, bilimsel ilerlemeden bahsetmek çok zor olduğu için bilimlerden ayrıdır. Gerçek anlamıyla bilim, bilgi birikimi ve dolayısıyla ilerleme ile karakterize edilir. Günümüzün öğretmenlerinin çok azı Newton ya da Darwin’in zihnine sahip olacak, ancak çoğu doğayı bu dâhilerden daha iyi kavrayacak. Tarihte ise durum böyle değildir. Tarih bilgi birikimine dayanmaz. Artık Fransız Devrimi hakkında Michelet’ten daha çok şey biliyoruz. Popperci terimlerle ifade edecek olursak, Devrim’in bazı yorumlarının savunulamaz olduğu, “tahrif edildikleri” konusunda da hemfikir olabiliriz. Ama atalarımız bilmiyorken Fransız Devrimi hakkındaki gerçeği artık bildiğimizi söyleyemeyiz. Bu bakımdan tarih, ilerleme fikrinin de ya olmadığı ya da belirsiz olduğu sanatlarla daha çok benzer. Örneğin, Appel, Albee ve Andriessen’in tadını bugün çıkarabildiğimize göre, Rembrandt, Shakespeare ve Mozart’ın eserlerinden kurtulmanın artık zamanının geldiğini kim söyleyebilir? Bu açıdan tarih de felsefeye biraz benzer olabilir, çünkü felsefede Platon ve Aristoteles’in beceriksiz akıl yürütmelerinden Heidegger’in “Nichtendes Nichts” ve Sartre’in “être en soi” yüksek sofistike düzeyine doğru bir ilerleme öyküsü olarak pek görülmez.

Öte yandan tarih sadece edebiyat da değildir. Bu da oldukça kolay bir şekilde kanıtlanabilir. Bir romancı şöyle yazabilir: “Kraliçe Diana, 11 Kasım 1945 sabahı uyandığında, Ruritanya'nın görkemli başkenti Carlovía'da yağmurlu bir gündü. Kraliçe kendini perişan hissediyordu, yağmurdan nefret ediyordu ve yağmur yüzünden her zaman bunalmıydı”. Nobel'e veya Booker Ödülü'ne layık görülecek bir düzyazı olmasa da estetik kaygılar dışında bu metne itiraz edilemez. Fakat bir tarihçi ancak bu metnin doğruluğunu kanıtlayacak kaynaklara sahip olduğunda bu ifadeleri yazabilirdi: O gün gerçekten yağmur yağıyor muydu? Kraliçe depresyonda mıydı? Bu hava yüzünden miydi? Tarihçi bunu nereden biliyor? Bunu tarihçi kaynakça sunarak ve bunlara atıf yaparak açıklamak zorunda kalacaktır. Başka bir deyişle, romancı gibi tarihçi de bir hikâye yazar; ancak tarihçinin durumunda hikâyeyi doğrulamak için kaynaklara ihtiyaç vardır.

Tarihçiler genellikle mesleklerinin belirsiz karakterinden endişe duymuşlardır. Ama böyle olmaları gerekmez. Disiplinleri ne olursa olsun hem halk tarafından hem de diğer disiplinlerden meslektaşları tarafından takdir edilmektedirler. Bir bakıma onların çalışmaları, sosyal bilimlerdeki diğer branşlardaki çalışmalardan daha fazla saygı görmektedir. Tarihçiler geniş halk kitlelerine hitap eden eserler kaleme alabildikleri gibi tarihçi meslektaşlarından da övgü alabilmektedirler. Bundan dolayı tarihçiler hem Nobel Edebiyat Ödülü'nü hem de Nobel Ekonomi Ödülü'nü de alabilirler. Kısacası, iki dünyanın en iyi noktasında yaşıyorlar ve bunun keyfini sürmeliler. Bir şeylerin değişebileceğini herkesten çok onlar bilmeliler.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

Wesseling, Henk. "History: Science or Art?" *European Review* 6/3 (Ağustos 1998), 265-267.
<https://doi.org/10.1017/S106279870000329X>